

El model festiu musical ebrenc i la rellevància de la figura de Mariano Manta

Joan Francesc Vidal Arasa

Professor d'Harmonia del Conservatori de la Diputació de Tarragona a Tortosa.
Professor associat del departament d'Història i Història de l'Art de la URV.

Resum: Repàs històric dels models festius de les Terres de l'Ebre per contextualitzar, a la darrerria del segle XIX, la figura de Mariano Manta i la seua transcendència, dins del marc de les celebracions festives musicals del gremi de Sant Antoni a Tortosa.

Paraules clau: folklore, música tradicional, Tortosa, gremis, ball de Sant Antoni, cant improvisat, ball jota.

Palabras clave: folklore, música tradicional, Tortosa, gremios, baile de San Antonio, canto improvisado, baile jota.

Key words: folklore, traditional folk music, Tortosa, guilds, 'Sant Antoni' dance, improvised song, 'Jota' dance.

Mots clés: folklore, musique traditionnelle, Tortosa, corporations, bal à la Saint Antoine, chant imprévisible, danse jota.

A dia d'avui, les fonts principals que nodreixen el concepte de música tradicional tortosina, i a grans trets l'ebrencia, beuen de les successives descripcions de les festes de carrer que els folkloristes tortosins Ramon Marqués i Duran (1848-1918) i Ramon Vergés Pauli (1872-1938) van publicar respectivament a la revista *El Correo de las Familias* (1877-1802) i al diari *La Libertad* (1908-1913), de l'acció cultural de la revista *Tortosa Ilustrada* (1897-1899), però, sobretot, de les descripcions que en fa a la coneguda obra *Del folklore tortosí* (1934), Joan Moreira Ramos (1878-1951). El model festiu que retraten els tres autors és un model propi del segle XIX, les característiques del qual arrelen en la decadència del sistema gremial. Com veurem a continuació, Mariano Manta és la figura que representa el model musical festiu al tombant del segle XIX, quan ja de fet comença a imposar-se un nou model on prenen protagonisme les bandes de música i els balls de societat. En aquest article primer presentaré una breu revisió històrica centrada en la ciutat de Tortosa sobre diferents models musicals festius fins al noucentista que representa Mariano Manta. A continuació presentaré dades sobre la seva biografia i exposaré com la seva figura ha estat associada al ball de Sant Antoni pels tres folkloristes anteriorment citats.

Els models festius gremials. El model del Corpus

El model festiu gremial té origen entre els segles XII-XIII quan diverses corporacions professionals de menestrals s'agrupen sota una advocació religiosa per evitar les dificultats polítiques que implicava la constitució d'un gremi i esdevenen confraries professionals (a diferència de les confraries estrictament devocionals). En el cas de les Terres de l'Ebre i territoris pròxims vinculats a la diòcesi, donada la proximitat i influència del bisbat de Tortosa, la majoria van prendre aquesta denominació. Aquestes corporacions, a més de la regulació de la seva professió, van articular i dinamitzar l'àmbit festiu municipal, principalment, tal com descriu Querol (2006: 27), organitzant les representacions del Corpus i estandarditzant-les mitjançant els *establiments* o disposicions municipals.

El model festiu del Corpus es va traslladar amb posterioritat a d'altres àmbits festius que sorgiren paral·lelament als canvis socials.¹ El mateix model va servir de referència per a l'organització de les festivitats de les respectives advocacions, per col·laborar en grans esdeveniments, com el cas de les visites reials, naixements i decessos de la monarquia, canonitzacions, i per a la celebració de victòries de l'Imperi.

Els músics (anomenats joglars)² tenien un paper destacat en la processó del Corpus. Massip (1992: 52) ens explica que participaven tant en la part profana que anava al davant (amb músics, balls, comparses i bèsties), com en els entremesos religiosos o jocs que participaven en la part ritual que anava al darrere. L'organització dels espectacles dels entremesos anava a càrrec de les confraries i per aquest motiu rebien un ajut econòmic del consell municipal.

El model posterior a la instauració borbònica: decadència de les confraries professionals

La vida gremial va decaure amb la conquesta de Catalunya per part de Felip V. Durant el segle XVIII, per acció de l'estat borbònic, la denominació *confraria* va deixar de ser

---

¹ Trobem una mostra d'aquest fet el 1641, quan el Capítol Catedralici va acordar celebrar anualment la festa de la Immaculada Concepció, tot seguint el model festiu del Corpus. (Querol: 2006)

² La referència més antiga a la presència de joglars (homes i dones) a Tortosa data del regnat d'Alfons II (1162-1196) i ens l'aporta Montoliu (1957: 77) quan afirma: "La presència de nombrosos joglars, la tenim testimoniada a Tortosa en un curiós document sobre unes queixes dels jueus que eren obligats a rebre, en llurs noces, un nombre excessiu de joglars i joglaresses."

aplicada per designar les corporacions professionals i es va reservar exclusivament per a les religioses. Algunes confraries va adoptar llavors el nom de *congregació*.

Tal com planteja Pujol (2014), en l'àmbit de les capelles catedralícies catalanes, i en particular a la capella musical de la catedral de Tortosa, la qüestió successòria va provocar transformacions en la producció musical dels seus mestres. Aquests la varen adaptar en funció de si la ciutat estava governada pel bàndol austriacista o el borbònic.³ Un dels canvis que observem és el progressiu increment de l'ús d'instruments de corda fregada,⁴ en detriment dels de vent, que tradicionalment eren majoritaris.⁵

El model festiu popular sorgit de la celebració del Corpus no va variar substancialment i es mostra en el seu més gran esplendor en l'àmbit civil. Així ens ho mostren les descripcions de les festes que es van celebrar a Tortosa amb motiu de l'ascensió al tron de Felip V (1701)⁶ i Ferran VI (1746)⁷.

Amb tot, en la descripció de les celebracions que es dugueren a terme el 1746 a Tortosa,⁸ observem per primera vegada la participació en el seguici festiu dels músics de la banda de la guarnició militar del corregiment.⁹ I en les de 1701, trobem la primera

³ Els avatars polítics dels canvis successoris i l'ambient bèl·lic produït durant la guerra de successió va dividir els mestres de capella entre partidaris de Felip V i de Carles d'Àustria, entre austriacistes i botiflers, entre servilismes i rebel·lies. Pujol (2014) aporta com a exemple el cas del mestre de capella de Tortosa. I a Tortosa, el 1708 poc abans que la ciutat caigués sota els borbònics, el nou mestre Josep Escorihuela (1674-1742) va dedicar també a Carles III el vilancet «Ya Tortosa ilustre» i un altre amb clares al·lusions austriacistes, «A la batalla naval». Tanmateix, el 1719 en va compondre un altre, a onze veus i violins, en favor de Felip V.

⁴ Massip (1992: 49) ens dona dos referències (en el context de la processó del Corpus Christi de Tortosa) del 1446 d'uns "sonadors qui sonen davant la Custòdia en la dita processó, per a cordes" (*Llibres de Claveria*, 1446, fol.45v^a, AMT) i de "Miquel Calaf, canonge, majordom dels sonadors d'estruments de corda" (id., 1466).

⁵ Pujol (2014) ens diu que l'arxiduc Carles va dur músics italians a la seva cort barcelonina que segurament deurien impactar els mestres de capella amb la seva destresa violinística, les noves formes i tècniques instrumentals, amb tots els nous aires de l'avantguarda que va importar el monarca vienès, tan devot de la música.

⁶ *Alborozos festivos, leales obsequiosas demostraciones con que la fidelissima y exemplar ciudad de Tortosa celebró el feliz arribo a su real corte de nuestro gran monarca, y señor D. Felipe de Borbón rey de las Españas (que Dios guarde)*. Barcelona: Rafael Figuro, [1701?].

⁷ *Festivos, y leales aplausos, con que la fidelissima, y exemplar ciudad de Tortosa celebra la real proclamación y levantamiento de los pendones por el rey nuestro señor don Fernando VI (que Dios guarde) y en su real nombre en los días 7, 8 y 9 de octubre del año 1746*. Barcelona: Pablo Nadal, 1746.

⁸ Els músics del regiment de Farnesio s'integren en la celebració i participen en la majoria d'actes, tant en els civils com en els religiosos.

⁹ Demarcació administrativa del regne de Castella introduïda a l'Aragó, Catalunya i el País Valencià a partir dels decrets de Nova Planta en substitució de l'administració pròpia. El corregiment de Tortosa va ser un dels dotze en què va dividir Catalunya el Decret de Nova

referència a l'ús del cant improvisat amb acompanyament instrumental en context festiu.¹⁰ En concret, durant una enramada organitzada pels gremis de Sant Antoni i Sant Isidre:

Ardian alrededor del Carro diez y seys achas, y en el plano avia puesto acomodado para la Musica, que con diferentes instrumentos repetia uniformes, y gustosas consonancias; Y en los lugares mas publicos se cantavan algunos tonos con letras hechas al intento.

El model festiu gremial noucentista: secularització i pervivència de les corporacions professionals en forma de gremis

Al tombant del segle XIX, tot i que el context social va continuar sent profundament religiós, es va generalitzar el nom de *gremi*. El procés de secularització d'aquests gremis va continuar lentament al llarg del segle, afectant la seva participació en celebracions festives, i també la participació dels músics en aquestes. A partir del decret de llibertat d'indústria i treball de 1813 (implantat el 1836), els gremis van entrar en crisi, passant a ser associacions voluntàries. En el nostre àmbit territorial, la no arribada de la industrialització, en una societat que continuava sent eminentment agrària i molt religiosa pel manteniment de la influència del bisbat, va permetre la supervivència de molts gremis fins a finals del segle XIX.

Ramon Vergés Pauli descriu la crisi econòmica dels gremis, fent una comparativa entre les captes populars celebrades als segles XVII-XVIII i les del segle XIX.¹¹

Vergés explica com durant els segles XVII i XVIII les confraries realitzaven dos *captes* populars: una pel més de juliol i l'altra per la vespra de la Cinta.¹² Segons Vergés,

la capta del mes de juliol, pel temps del batre, se destinava exclusivament a les necessitats de la Confraria, [...] i la de la vespra de la Cinta tenia com objectiu invertir lo seu producte, íntegro, en lo socorro i alivio dels pobres presos, al extrem de que la manutenció dels mateixos, surtía de la caritat dels tortosins, depositada en les santes i pures mans de la Mare de Deu de la Cinta.!

Les dos captes tenien molt èxit, tant per la participació i abast, i

---

Planta de 1716. Per custodiar l'ordre, diverses guarnicions militars s'alternaven en les instal·lacions que a tal efecte es van construir a les capitals de guarnició. A Catalunya es va militaritzar el càrrec anomenant com a corregidors a militars de la guarnició, que a més de les seves instruccions, també havien de vetllar per la prohibició d'armes, depurar els desafectes al règim i introduir la llengua castellana.

¹⁰ Veg. Moreira (2015: 155).

¹¹ Vergés Pauli, Ramon (1927) *La capta de la Cinta. Espurnes de la llar. Correo de Tortosa*, núm. 1886 (3-9-1927), p.1

¹² Llavors es celebrava el segon diumenge d'octubre.

resultava pintoresca d'alló més, pos se llogaven burrets enflocats en sarries de bosses fondes i bon cornaló, i al só bullanguer de la dolsaina, se voltaven los carrers de la ciutat, los arrabals de punta a punta, l'horta partida per partida, i no s'escabullia casa de camp ni molins d'oli i farina, aont no's piqués a la porta, demanant lo "senyalet" o pinyora d'amor, la santa caritat d'aquells tortosins de la velluria, nobles i despresos, que res los dolía per a la Verge de la Cinta, amor dels seus amors; [...]», com pel resultat de la capta: «l'ls cabassos s'omplien de diners, i les sarries de blat, de llegums hasta de garrofes;

Vergés ens diu que al segle XIX, motivat per la crisi dels gremis, les captes decauen i amb elles els antics costums:

L'innovador sigle XIX, en l'aixutesa del modern individualisme que romp les fortes lligaces de les associacions gremials i es una amenaça dels sagrats vínculs de la familia, dixá séma la planta de les belles costums que produía fruits tan saborosos i regalats, i de la capta de la Cinta, en eixa época, sols es digne de menció, que'l diumenge ans de la festa, una secció dels confreres sirvients, recorría los arrabals de Ferrerías, sant Vicent, Jesús i Roquetes. A dins ciutat se celebrava, com actualment, lo matí de la vespra.

Durant aquest segle les funcions professionals dels gremis van passar a mans dels sindicats i de les agrupacions de socors mutus, però, en canvi, en l'àmbit religiós i festiu, alguns van continuar tenint un paper destacat. Entre tots, el Gremi de Sant Antoni Abat de pagesos i llauradors era el que més representava aquesta societat pagesa, catòlica i tradicionalista. Les seves celebracions festives musicals van ser objecte de les descripcions dels folkloristes locals. Aquests les van identificar i recollir, convertint-les en un model identitari territorial.

*Lo ball de Sant Antoni i'ls encants. Dibuix original de Antonio Cerveto reproduït a *Del folklore tortosí*, 1934. Fons Murall-Moreira.*

A finals del segle XIX la vida social i cultural de Tortosa es dinamitzava per mitjà de societats recreatives, centres culturals, teatres, auditoris, corals, salons de ball i llibreries. L'activitat que generaven es comunicava mitjançant revistes, setmanaris i diaris d'àmbit local. En un temps en què no existia el que ara anomenem centres d'estudis locals, en les seves redaccions es reunien i treballaven en equip intel·lectuals, historiadors, poetes, artistes i folkloristes de la ciutat. D'entre totes, destaquem la redacció de la revista *Tortosa Ilustrada*.¹³

Redacció de *Tortosa Ilustrada*. Font: «Gente de Pluma». *Tortosa Ilustrada*, núm. 23 (26-12-1897), p. 15. Dipòsit general de la Biblioteca Catalunya.

La formaven (imatge superior de dreta a esquerra): Manuel Domingo (1822-1901), considerat degà dels periodistes tortosins del XIX, que va ser director del *Diario de Tortosa* (1857); Sinesio Sabater, redactor del primer setmanari cultural tortosí *El Ebro* (1840-1846), de *El Dertosense* (1848) i *Diario de Tortosa* (1857); el pintor i escultor Antonio Cerveto (1876-1938), que en fou el redactor artístic; José Querol Beltrí (1871-1935), escriptor, poeta i impressor del qual destaquem la poesia «Del carré del Àngel», amb la qual guanyà el 1r accèssit als Jocs Florals de 1900, i el recull poètic *Cansons Tortosines*¹⁴; el també escriptor Antonio de Monasterio; José Maria Bernis (Rosendo de la Florida), que en seria director i propietari el 1899; i el jove redactor i fotògraf *Mackferland*, pseudònim que utilitzava Antoni Oliveres Franquet (1877-1955), fill del propietari de la llibreria on es reunien i que a posteriori seria conegut com un prestigiós oftalmòleg.

¹³ Es reunien a la llibreria i impremta Hermanas Herederas de L. Bernis situada al número 6 del carrer Bisbe Aznar, un espai on s'organitzaven també freqüents tertúlies literàries.

¹⁴ Publicades a *Revista de Teatro* (16-3-1901) i al *Diario de Tortosa*, núm. 6.395 (3-1-1903).

Entre els escriptors que col·laboraven habitualment trobem José Kies, Valentín Ferrando, Eduardo Sacanella i Ramon Vergés Pauli.

Per vistositat, participació i importància d'aquest gremi, els folkloristes locals van centrar la seva mirada en la celebració de la seva festa patronal i en l'acte més popular, el Ball de Sant Antoni. En aquesta celebració destacava el cant improvisat (necessari per la subhasta)¹⁵ i el *ball a la plaça* (acompanyat de rondalla en lloc de *gayta*), on la dansa més popular era la jota. El mestre de cerimònies d'aquestes celebracions era Mariano Manta.

Nou model musical festiu al tombant del segle XIX: les bandes de música

El 3 de juny de 1846 es va fundar la banda municipal d'Alcanar. A poc a poc, i fins a mitjan del segle XX, van sorgir bandes a la majoria de poblacions. Finançades per municipis o autofinançades com a entitats privades, van assumir les funcions d'acompanyament del seguici festiu en cercaviles, processons i d'actes institucionals. I evocant el model dels músics del corregiment militar que desfilaven tocant en ronda pels carrers, van conformar el seu propi seguici per festes majors: els coneguts com *pasacalles*. Van instaurar els concerts públics i també un nou model de ball públic, els *balls de societat*, que apareix per mimetisme dels balls de societat victorians. Aquests van desplaçar progressivament el *ball a la plaça* a l'àmbit folklòric i representatiu.¹⁶

Mariano Cid Zaragoza (Tortosa, 1849-1899) i el ball de Sant Antoni

Popularment era conegut com Mariano Manta, perquè durant les seves actuacions en duia una sobre la seva espatlla esquerra. El seu nom real, però, era Mariano Cid Zaragoza. Va néixer a Tortosa l'any 1849, l'any que va finalitzar la segona guerra carlista i que el general tortosí Ramon Cabrera s'exilià al Regne Unit.

El seu pare era molt conegut a la ciutat. Es deia Juan Cid Solá i tenia una fusteria al carrer Montcada núm. 1 on, a més de fusteria general, venia, arreglava i repintava cortines i persianes. La seva mare es deia Josefa Zaragoza. Els dos eren naturals de

¹⁵ D'entre d'altres coses, del que s'havia recollit en la capta.

¹⁶ Hem trobat indicis d'aquest procés de desplaçament a la premsa local de Tortosa entre 1878 (*El Correo de las Familias* (agost de 1878), p. 201: «La fiesta mayor en Urgel») i 1912 (*El Radical*, núm. 71 (20-1-1912), », p. 2-3: «Del Camp»).

Tortosa i molt religiosos. El seu pare l'any 1886 era tercer capeller de la Reial Confraria de Nostra Senyora de la Cinta.

L'ofici principal de Mariano Manta era el d'empleat de l'Ajuntament de Tortosa i s'encarregava de la recaptació de l'impost dels consums a la ciutat.¹⁷ Els consums, nomenats per l'ajuntament, sovint eren càrrecs de confiança i s'organitzaven en *jefes*, *cabos*, *vigilants* i *matrones*. Entre d'altres funcions custodiaven els productes que entraven a la ciutat i que havien de pagar aquest impost en els denominats fielatos (o burots). A conseqüència d'això, podien anar armats.

Gràcies a la descripció que ens fa el folklorista Ramon Marqués,¹⁸ en un escrit titulat «Una costum de Tortosa. Lo ball de San Antoni», sabem que l'any 1882 Mariano Manta ja actuava com a mestre de cerimònies d'aquesta festivitat, que se celebrava el 17 de gener, i que en la seva figura el poble simbolitzava els actes més populars de la jornada.

Una costum de Tortosa. Lo Ball de San Antoni. ¡Vint y tres a la una!

Vos dich qu'es cosa bonica,
vore allí de goig ensesos
vint o vint y cinch paigesos
tots casi en la seua chica.

La festa's fá en un carré,
y frente del Seminari;
solta la veu de canari
Manta, c'ancanta mol be.

¹⁷ Els anys econòmics dels consums comptaven de juliol a juny, i es diferenciaven consums de propis, els quals feien referència als tributs referents a les carns de totes classes. A tall d'exemple de la importància recaptatòria d'aquest impost, entre 1880 i 1881, sent administrador Vicente Nacela, es va recaptar 286,759 pessetes (264,844,53 corresponents a consums i 21,769 a propis) (Bayerri 1996:98-99). La quota de contribució màxima autoritzada a la ciutat de Tortosa era de 220.894 pessetes, però de la recaptació s'havia de descomptar el sou dels funcionaris de consums. Aquest impost no era gens popular i els seus empleats eren mal vistos per la població. A tall d'exemple hem trobat que la premsa local el setembre de 1883 denunciava que alguns empleats de consums no duïen les insígnies del càrrec que desenvolupaven i el setembre de 1891 anunciava que l'alcaldia ha disposat que els empleats de consums havien de dur el distintiu corresponent estiguessin de servici o no. Aquest impost va ser derogat per llei l'any 1911, posant uns terminis per a la supressió. A Tortosa els republicans el 1914 no van voler esperar més i van prendre foc als fielatos.

¹⁸ Ramon Marqués i Duran va nàixer el 1848 a Tortosa, un any abans que Mariano Manta. Es va casar amb Manuela Dolores Subirats Curto el 2-3-1899. *El Estandarte Católico*, 2322 (4-3-1899). Publicava articles de tipus costumista en publicacions periòdiques locals com *El Correo de las Familias*. Al llarg de la seva vida el seu ofici principal (igual que Mariano Manta) va ser el d'empleat de l'Ajuntament de Tortosa. Afeccionat a la literatura, el 1900 va guanyar el premi de D. Francisco Riba i Lledó als Jocs Florals de Tortosa amb l'escrit «A Mitj-Camí». El 1904 va guanyar el certamen literari celebrat pel Gremi d'escriptors i oficinistes del Patronat Obrer Catòlic de Tortosa. En aquest mateix concurs el folklorista Ramon Vergés Pauli, va aconseguir l'accèssit. També va ser secretari de la Cambra de Comerç des de la seva fundació fins gairebé a la seva mort. El 7 d'agost de 1918 a migdia va morir al llit de casa seva als 66 anys com a conseqüència de les ferides que es va produir en disparar-se-li accidentalment un revòlver Smith.

I en menos que canta un gall,
guitarres y violins
una trompa y dos clarins
mohuen un sarabastall.

Com es consiguiunt, al mitg
surten sis o set parelles;
y aixis que ya s' veu en elles
de ballá lo gran desitg.

Soltá d'entre aquell gentiu
una veu una cansó,
¡y alsa! allá vá 'l guitarró
que entona alegre y festiu.

¡Q'en vols de marimorena,
de saragata y de crits,
de bullici y de chillits
comensada la faena.

L'un pera aquí'l peu te chafa,
l'altre colsada t'arrima;
Manta n'ancanta una prima
qu'entre 'ls seus deu dits agafa.

prima que en molta ambició
dos coros s'han disputat;
y después que l'ha guanyat
un paigés molt guapetó.

Plé de goig y de content
la prima agafa, y la dona
a una paigesa molt mona
qu'es de l'horta del Torrent.

Pren, li diu, sol de Castilla,
y ara que la prima tins,
me'n vaig prop dels violins
a cantarte una coplilla.

Torna a raspa'l guitarró,
y aquell paigés arrosca
que la prima ha regalat
canta la sigüent cansó:

“Ja ves que t'ay regalado
prima de pasta divina;
pues es tu cara más fina
que la prima que t'ay dado.”

Y aixís dura este bruigit
cansats de riure y gosá,
hasta que van a sopá
después de boqueta nit.

Quan ja tots han sopat bé,
en un bon grapat d'astelles
fan foch en unes graelles
y anllumenen lo carré.

I continúen les danses,
y tornen los guitarrons
y canten quatre cansóns
y seguixen les mudanses.

Y les primes; la expansió,
lo bon humor y amistad;
Pero... les once han tocát
y han acabat la funció.

Si algú dels presents aquí
vol vore si es animada
la costum que vá esplicada
l'any que vé pot vindre en mi.

Ramon Marqués

Aquesta clara identificació entre Mariano Manta i la festa de Sant Antoni denota que devia de fer bastants anys que hi participava. Tenint en compte que quan va començar la tercera guerra carlista (1872) Mariano tenia 23 anys, que és molt probable que fos allistat i que a la seva finalització (1876) en tenia 27, podria ser que comencés a participar en aquesta festivitat a finals dels anys 70.¹⁹

Els actes que se celebraven el dia de Sant Antoni se centralitzaven en l'església de Sant Antoni i el carrer Montcada. Repassem-los en ordre cronològic:

Abans de sortir el sol, la missa primera. Entre les 7 i les 8 del matí, es feia la benedicció dels animals. A les 9.30 hores, es feia la missa major. A l'acabar la missa,

¹⁹ Un altre fet que dona força a aquesta hipòtesi és que Felip Pedrell, que entre 1850 i 1865 recull materials musicals folklòrics a la ciutat de Tortosa, als quals afegeix riques descripcions dels contextos en què es produeixen (entre ells, diversos exemples de jota tortosina), no fa cap menció de Mariano Manta. Tot i així, és una suposició.

Mariano Manta i la rondalla desencantaven unes coques poc gruixudes i redones anomenades *primes*. Després de dinar, sobre les 14.00 hores i fins a fer-se fosc es feia el ball de sant Antoni. Mariano Manta, ajudat d'una campana,²⁰ alternava el ball amb els encants, una de les imatges amb què se sol descriure Mariano Manta. Els encants consistien en una subhasta cantada d'objectes recollits pels membres de la confraria com a *almoyna* la setmana anterior. Els sagristans i majordoms del gremi les havien recollit en persona desplaçant-se de casa en casa i de mas en mas amb un burret i sàrria. Els encants tenien com a finalitat (així com també la subhasta de primes) sufragar les despeses de la festivitat, és a dir, el panoli, la missa, la cera i la rondalla. Així és tal com ho va descriure Moreira:

En atres temps, era'l Grèmit,
que donava en abundància,
avui, no pot fê la festa
si de limosna no hu capta.²¹

A finals de segle XIX, el model festiu gremial noucentista que representa aquesta festa és progressivament desplaçat a l'àmbit folklòric i institucional. Així, veiem que el 1891, per tal d'impulsar-lo, el Marqués de Tamarit ofereix un premi a les dos parelles amb els millors vestits que participen en el ball a l'estil de país i que el 8 de setembre de 1895, per festes majors, se celebra el primer certamen de balls i cants populars organitzat per l'ajuntament. També el 1896 l'espai que centralitza i simbolitza la festa, l'església de Sant Antoni, va ser objecte de treballs de restauració, consolidació i decoració. Van intervenir en els treballs l'arquitecte Joan Abril Guanyabens i el pintor Antoni Cerveto.²² Aquest a més d'encarregar-se de la decoració, va immortalitzar la festa dibuixant el ball de Sant Antoni.

El 1897, quan van estar finalitzades les obres, el gremi de llauradors la va tornar a obrir al culte públic i organitzar una gran celebració amb motiu de la festivitat de Sant Antoni.²³ A més de diversos actes religiosos (tridu, missa resada, trisagis i missa cantada a tota orquestra), tenim notícies de la celebració dels encants després de la funció religiosa matinal i el ball de Sant Antoni a la tarda.

²⁰ Veg. el dibuix d'Antoni Cerveto reproduït a *Del folklore tortosí*, 1934, p. 493.

²¹ Joan Moreira. «Lo dia de Sant Antoni». *Heraldo de Tortosa*, núm. 1749 (16-01-1930), p. 1.

²² *La Verdad*, núm. 150 (9-7-1896), p. 2: «Crónica: Iglesia de San Antonio»; *La Verdad*, núm. 11 (15-1-1897), p. 2: íd.; *Correo de Tortosa*, núm. 10 (14-1-1897), p. 2.

²³ *Correo de Tortosa*, núm. 10 (14-1-1897), p. 2.

L'1 de gener de 1899 la revista *Tortosa Ilustrada*, en el seu almanac, va publicar un recull de cobles de Mariano Manta amb el títol «Coplas del país. Reproducidas como se cantan», i una fotografia seua feta per Antoni Oliveres Franquet, signada amb el pseudònim *Mackferland*. No trobem cap referència que estigués malalt ni que ja no participés en la festa de Sant Antoni. De fet, identifica la fotografia amb el títol «Tipos Populares», per la qual cosa fa pensar que encara continuava en actiu com a cantador.

Tipos Populares. Mariano Manta. Foto: *Mackferland*. Almanaque de la revista *Tortosa Ilustrada*, núm. 76 (15-1-1899). Font: Dipòsit general de la Biblioteca Catalunya.

Coplas del país. Reproducidas como se cantan²⁴

Si quieres saber quien soy,
si quieres saber quien canta,
sal al balcón y veràs
que soy Mariano Manta.

Salid, salid caquetones,
salid á la carretera
y os chafaremos los morros
con un tocho d'aulivera.

Sabes que t'hay regalado
prima de pasta divina;
pues es tu cara más fina
que la prima que t'hay dado.

Hoy mismo acabo de ver
que tu padre es un virote,
ha plantado un árbol seco
y ahora quiere que rebrote.

El que quiera ver trabacos
que vaya á la carretera
y veràs al fill de Selles
como machaca la piedra.

Calle arriba calle abaco
va la mihuela brillante
y la prima va disiendo
primer morir q' aublidarte.

Mira si hay corrido tierra
que hay estado en tres ciudades
á Pauls, á la Galera,
y al Mas de los Barberanes.

Las calles de Remolinos
ya no las rondan chavales,
que la rondan marineros
con trabucos y puñales.

En esta calle q' entramos
hay dos niñas y una madre
yo corteco á la pequeña
y el compañero á la grande.

Esta música que hacemos
solo es para la pequeña
si la grande tiene sieelos
que vaya sarpa la greña.

Al entrar en la ciudad
por tu salud pregunté,
me han dicho que estabas buena
mi corasón se alegré.

Ya t' has casado fantasma
y' has cumplido tu deseyo
no te faltarán tochadas
y comerás pan de pierro.

Yo viengo de sangre nobla
y ti vienes de codíos
y no se puede acuntar
tu linaque con el mio.

En esta calle q' antramos
hay que poner una lus
para alumbrar al ancalde
de l' Arrabal de Quesús.

²⁴ Almanaque de la revista *Tortosa Ilustrada*, núm. 76 (15-1-1899), p. 15.

Si tu casa fuera carsel
y tu cuarto quelaboso
y tu, niña, escarsellera
yo prisionero gustoso.

Yo se que tienes la fama
de caqueton y valiente,
con una espada de caña
en un callecón sin quente.

Dixa ana Pauls y Alfara;
Tortosa es la fló del mon;
les costes de santa Clara
per a mi ben planes son.

Amigo compañerito,
quiero haserte una pregunta;
si del sigarro que fumas
me quieres decar la punta.

Hasta la mihuela dise
que no me tienes amor,
es de madera y lo siente
pues q' hara mi corasón.

Tortosa la valerosa
voltadita de balcones,
y en medio de la ciudad
una fuente con cañones.

Esta donsella que danza
se parese á san Miguel
y el bailador que la baila,
lo q' esta debaco d' él.

Aviso les doy señores
que no salgan a bailar
que 'n esta copla y un otra
lo vamos á rematar.

Virquen de la Providencia,
yo no se lo que me pasa
que 'n l' Arrabal de Qesús
no me quiere una muchacha.

Mi compañero me manda
que cante la despedida;
si no fuera compañero
le quitaria la vida.

Sis mesos i mig després de la publicació d'aquest article, va morir Mariano Manta. Ho va fer solter, el 12 de juliol de 1899 a l'edat de 50 anys.²⁵ La seva defunció es va produir a l'Hospital Civil de Tortosa a causa de gangrena seca²⁶ i va ser enterrat al Cementeri de Tortosa. El 16 de juliol de 1899 la revista *Tortosa Ilustrada*²⁷ publicava:

El jueves falleció en nuestro santo Hospital después de larga enfermedad, el conocido cantador popular Mariano Cid (Manta), cuyo retrato publicamos en nuestro último número Almanaque. Descanse en paz.

Tota la premsa local es fa ressò de la seva mort. El descriuen com *cantador de canciones del país, habitual a les rondes de carrer i a les festes de barri*, però sobretot com *encantadó* de les subhastes que es duen a terme per la festa de Sant Antoni.

Prompte altres cantadors van ocupar el lloc de Mariano Manta. El primer del qual tenim notícia, és anomenat quinze dies després de la seva mort. Entre les audicions fonogràfiques gratuïtes que el llibreter José M. Bernis ofería totes les nits als

²⁵ Registre Civil de Tortosa. Secció Defuncions. Tom 90 (1899) Foli 118 r. Núm. Reg: 337.

²⁶ Gangrena causada per falta de circulació en una ferida o àrea afectada. Persones amb el flux sanguini perifèric reduït o malmès, com és el cas dels diabètics, tenen un greu risc de patir-la. Probablement no se li va detectar a temps, ja que quan es feia aviat, existia la possibilitat de ser tractat amb cirurgia, comportant en molts casos l'amputació. Com a dada curiosa, saber que en aquests temps, previs als antibiòtics, com a tractament complementari s'utilitzaven cucs de mosca per tractar ferides o úlceres i per prevenir o aturar l'expansió de la necrosi.

²⁷ *Tortosa Ilustrada*, núm. 104 (16-7-1899), p. 8.

subscriptors del *Correo de Tortosa*, veiem que el 27 de juliol va anunciar coples del país / jota tortosina gravades pel cantador Sr. Olivé.²⁸

Un any després de la seua mort, Ramon Marqués i Duran publica un altre article titulat «A mitj-Camí»,²⁹ on descriu la festa de Mig Camí a través de la mirada de tres pagesos que fan una petita rondalla i anomena quatre cantadors diferents: Jusep lo de Remolins, Miquel, Povill i Francisquet de cames tortes (lo de l'hort de Pedregal).

Amb tot, el cantador que va succeir en popularitat Mariano Manta va ser Pio Cabet. Nascut el 1867, el seu nom era Pio Roig Subirats. Fill legítim de Gerónimo Roig i de Cinta Subirats, visqué al carrer del Carme núm.1 de Tortosa, juntament amb la seva dona Cinta Forés i els seus dos fills Cinta i Francisco. Va morir el 2 de juny de 1916 a Tortosa a conseqüència d'una tuberculosi pulmonar i fou enterrat al cementeri de Sant Llätzer de Tortosa.³⁰

La construcció del mite de Mariano Manta

Després de la mort de Mariano Manta, veiem que el gremi de Sant Antoni continua mantenint vigent el model festiu en les dos celebracions anuals on practica l'almoyna.

Ho veiem en l'anunci de la festa de Sant Antoni del 17 de gener de 1900:

Según costumbre, los Sacristanes de san Antonio Abad, van recorriendo las partidas practicando la almoyna del santo y repartiendo el pan bendito (panoli). Las sacristanas también practican la misma almoyna por la ciudad, y recogiendo objetos para ser desencantados mañana, día de la fiesta. Por la tarde se verificará la tradicional diversión frente la plaza del Seminario, á la que acude numeroso público para pujar en los variados objetos que se recogen.³¹

I també en la crònica de la festa del dia 18:

La bendición de las caballerías, se verificó por la mañana ; y por la tarde, hubo animado baile al estilo del país en la plazuela del Seminario, En esta calle reinó durante todo el día extraordinario bullicio y animación, habiendo contribuido lo benigno y espléndido del tiempo, al mayor lucimiento de la fiesta.³²

²⁸ *Correo de Tortosa*, núm. 162 (22-07-1899), p. 1-2.

²⁹ *La Verdad*, núm. 215 (24-9-1900), p. 1:«Juegos florales en Tortosa».

³⁰ Registre Civil de Tortosa. Secció Defuncions. Tom 137 (1916). Foli 6 r. Núm. Reg: 255.

³¹ *Diario de Tortosa*, núm. 5128 (18-1-1900), p. 2.

³² *Diario de Tortosa*, núm. 5127 (16-1-1900), p. 2.

I encara per festes de la Cinta de 1902 celebrades a l'ermitori de què disposava la congregació al barranc d'Ansedó, el diumenge 31 d'agost:

A les 9 es van dir dos misses resades i després al fons del barranc es van fer les carreres d'homes. Per la tarda es va fer el rosari i una processó per la placeta del santuari amb la imatge del sant i després les diversions populars de costum. El divendres següent per la tarda i tot el dissabte es va practicar l'almoyna amb la gaita i el corresponent panoli per les partides de Vinallop, Monte den Llosa, arrabal de Cristo i part dels termes de Tortosa i Roquetes.³³

El 1903 Ramon Vergés Pauli publica al diari *La Libertad* «Costums Tortosines. Lo día de Sant Antoni», on es lamenta de l'absència de Mariano Manta i que “un atre ocupa'l seu puesto”. Tot i així, les dos quartetes que reproduïx en el text es corresponen a dos de les quartetes (21 i 22) que *Tortosa Ilustrada* publicava l'any anterior.

Costums Tortosines. Lo día de San Antoni³⁴

Sol fe mol de fret, un fret que pela, pero quan apunta'l día, los pagesos de l'horta, vestits de vintiu punt, per senderes y camins fan cap a la ciutat, entren á collades pels portals y donen lo bon día á tothom; perque de modos podrien doná llisons á més de quatre sinyorets que's passegen per la costa de Mitj-camí y passen tocanlos roba, sense que responguen al seu saludo, como si fossen gossos. ¡Fumeta!...

L'iglesia del Gremi está plena com un ou. Uns entren, los atres surten y alló no para may. Les pagesetes fan mes goig qu'un brot d'aufabiga. En les faldetes almidonades, la mantellina de merino ó mocadó de seda, semblen reynes. ¡Rexiquets sin fan de fatxanda! Ells també están macos: espartenyas de violí, calsses de trabeta hasta'l turmell, faixa morada, calssó curt negre, xupetí del mateix coló y tot novet de trinca.

¡No n'hi ha poch de soroll pel carré! No 'stá'l pobre Mariano Manta. Un atre ocupa'l seu puesto. Mireu-lo á la porta de l'iglesia. Aixeca'l bras y ensenya a la gentada que ompli la plassa del Seminari una tafarra. –¡Qui'n dona més! u sou á la una, vint cuartos á les dos... ¡Qui'n dona més! vintidós a les tres. Bon profit fasse pera qui es.– Alló es l'encant que'n diuen, una subasta pública de tots los objectes arroplegats en l'almoyna. Ara trau una prima, coca de panoli que té cen gustos. Una colleta de pagesos que dehuen tindre ganes d'aná á fe xapa á ca Borla, se toquen en lo colse. –Cheich, diu un, donantne mija pesseta es nostra. L'encantadó: –¡Qui'n dona més! Mija pesseta á la una... á les dos... á les tres. Bon profit fase... pera qui'n donará més. –¡Manets quin xasco! Un de la colla sento que diu: –¡Guay, que bemios sou! De primé entubio no's dona may lo que's pensa.

Arrimemos á la cera que'ls caballs y matxos donen los tres toms. Este de la colla enflocada es un matxet de Juan Ramón. ¿Vehuen aquelles ferradures clavades á la porta de l'iglesia? Son atres tants fets miraculosos del Pare San Antoni. Al meu jayo li he sentit explicá que la mes grossa de totes va caure á un caball asbarrat quan corria mes furient y la va rebatre contra'l balcó de casa Pinyol, sense que'l animal ni aquell tros de ferro disparat com bala rasa, fessen mal á dingú. ¡No de bades tenim tanta devoció al gloriós San que mos guarda de tots los perills!

¡No n'hi ha poca de gresca en aquell cantó de plassa! Escolteu la cantarella:

Esta donsa que danssa
se parece á San Miguel

³³ *La Verdad*, núm. 188 [Tortosa] (26-8-1902), p. 2: «La fiesta de San Antonio Abad».

³⁴ Vergés Pauli, Ramon. «Costums Tortosines. Lo día de San Antoni». *La Libertad*, núm. 94 (17-1-1903), p. 1.

Y el bailador que la baila
lo que está debaco d'él.

Es lo ball al estil del país, que com lo vestuari de la pagesía, recorda lo tems dels moros. Ara ballen al só de guitarres, guitarróns y ferrets, com atres vegades al compás de la dolsayna. Formen dos fileres, una de xiques y atra de xichs, tots separats á la distancia d'una vara. Cames y brassos parexen devanadores, pero es un ball armoniòs, variat, mes bonich que la sardana, es un ball típich de esta terra, alegre à no pugué mes en la jota, animat en lo bolero, riallé sempre com les pagesetes d'ulls grossos y cara morena.

¡Quina desenvoltura de gent! tanta com la nit del Domenge de Rams. S'acaba'l ball. Escolteu:

Aviso les doy señores
que no salgan á bailar
que en esta copla y en otra
lo vamos á rematar.

Jas boqueta nit. En lo raig de lluna, se'n van á les masades y als horts. Una vegada posat dins de casa, encendrán la llar y mentre cremen les ruscles, farán contalles de tot lo que'ls ha passat durant la diada.

¡Oh pagesia de l'horta de Tortosa, d'eixe jardinet que la mare de Deu va escullí pera deixarhi la Cinteta (...) que conserves al caliu de la llar les bones costums y't cito com á ejemple del treball perque ets tan matinera com l'estel de día.

Ramon Vergés Pauli

El mite de Mariano Manta es consolida quan el 1920 el folklorista Joan Moreira el fa reviure incloent-lo en el poema narratiu «Lo dia de Sant Antoni».³⁵ Presento els fragments on el menciona:

Per la tarde lo ball³⁶

Allà en voltes de les dos,
desde'l Llaó a casa Abària,
s'arremolina la gent;
és que ja'ls de la rondalla
van acudint cap al punt:
és que Mariano Manta,
ja amanix los pataquets
que ha d'a encantá la subasta. (...)

Ja va Mariano Manta;
ja s'arreglen les parelles
dels balladòs; tot-hom calla.
La rondalla ja ha romput;
en vigor les notes llansa
a l'aire, de nostra jota, (...)

Anys atràs feia'ls encants
lo bon Mariano Manta,
home de molt bon humor,
dimoniot, ditxero i plaga.
Era molt salat sentir-lo
mentrestant desencantava;
segons lo xisme ara'l xiste.

–Vataquí una llei en ansa.
Com les que's fan a Madrid,
té part estreta i part ampla;
tot está en saber-la usá.
Lo modo de ben usar-la
és de l'estret al veí
i l'ample que's quede a casa.
A les tres, bon profit face.
¡De qui és? –i continuava
desencantant, fent mameus,
entre crits i saragata.
Quan veia entre'ls balladòs
a n'algún de «mala pata»,
dixava de subastá
i alguna cansó soltava
que feia encantá a la gent...
Escolteu lo, que ara cánta.
–Estos dos que estan ballant,
la mateixa comparansa,
sembleu aquells dos de l'Angel
que estan aguantant la llàntia.
No cal dir-los les riotes. (...)

³⁵ Aquesta obra va rebre el Premi del Ilm. Senyor Baró de Purroy, en els Jocs Florals organitzats per la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de la Cinta, a Tortosa, el 25 de març de 1920. Va ser publicat a *Bolletí de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de la Cinta*, núm. 14 (març 1921), p. 147-152. A *Heraldo de Tortosa*, núm. 1749 (16-1-1930), p. 1. I també, amb canvis ortogràfics, dintre de la seva obra magna *Del folklore tortosí*. Tortosa, 1934, p. 485-495.

³⁶ Text publicat a *Heraldo de Tortosa*, 1749 (16-1-1930).

Bibliografia

Bayerri, Josep. (1996): *Teodoro González i la Tortosa de la Restauració a través de la premsa (1875-1902)*. Cooperativa Gràfica Dertosense. Tortosa.

Massip Bonet, Francesc (1992): «Elements teatrals de la Processó del Corpus de Tortosa (segles XIV-XVII)», a *Miscel·lània Jordi Carbonell*, vol. 3. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 43-80.

Montoliu, Manuel de (1957): «La llengua catalana i els trobadors», a *Les grans personalitats de la literatura catalana*, vol. 1. Alpha. Barcelona.

Moreira, Joan (2015): *Quan lo pare no té pa. Recull de cançons i toques populars*. Edició a cura de Joan F. Vidal i Albert Aragonés. Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili. Tarragona.

Pujol, Josep (2014): «Avui austriacistes, demà botiflers. Els mestres de capella i la Guerra de Successió». *Revista digital Esmuc* 26.

Querol Coll, Enric (2005): *Cultura literaria en Tortosa (siglos XVI y XVII)*. Tesi doctoral dirigida per Josep Soler Vicens. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.